DOI 10.47315/archives2020.324.122

УДК 94(477):341.341/.346-052(=161.2)(438)«1919»

Віктор Венглевич,

докторант Інституту історії,

Ягеллонський університет у Кракові (Польща)

ORCID: : <https://orcid.org/0000-0001-9848-168X>

СПОГАДИ ПОЛКОВНИКА ГНАТА ПОРОХІВСЬКОГО ПРО ТАБОРИ ПОЛОНЕНИХ ВОЯКІВ-УКРАЇНЦІВ У ДОМБ'Є І ЛАНЦУТІ (ПОЛЬЩА, 1919 р.)¹

Анотація. Мета дослідження полягає у введенні до наукового обігу спогадів полковника Армії УНР Гната Порохівського, які стосувалися його перебування у польських таборах для полонених у Домб'є та Ланцуті на території II Речі Посполитої у 1919 р. **Методологія.** Ця стаття є археографічною, тому базується на основних принципах публікації джерел. **Наукова новизна.** Дотепер відсутня наукова монографія про табір Домб'є біля Кракова, також бракує достатньої кількості наукових статей з цієї теми, тому наші уявлення про специфіку функціонування табору все ще залишаються фрагментарними. Про табір Ланцут вже існує низка праць, але обставини перебування в ньому полонених українців у 1919 р. не були висвітлені достатньою мірою. **Висновки.** Спогади дають важливу інформацію про повсякденне життя в обох таборах українських вояків, офіцерів, представників інтелігенції. Ситуація в цих таборах для полонених та цивільних інтернованих була досить складною з огляду як на незадовільність їхнього харчування та речового забезпечення, так і через неприхильне трактування таборовою владою. Попри це, навіть у таких несприятливих умовах українцям вдалося організувати проведення в таборі Домб'є широкої і різноманітної культурної праці. У таборі Ланцут умови життя у 1919 р. були ще важчими, ніж у Домб'є, але й там відбулася самоорганізація українців, що допомагало їм долати складнощі таборового повсякдення.

Ключові слова: полонені вояки-українці; Армія УНР; УГА; інтерновані; табір; Домб'є; Ланцут; Польща.

Дослідження обставин перебування полонених вояків-українців та інтернованих осіб у Польщі в період 1918–1924 рр. залишається доволі актуальною науковою проблемою. Її подальше розроблення має сприяти з'ясуванню особливостей еволюції українсько-польських від-

¹ Стаття підготовлена у рамках гранта «Etiuda 6» Польського національного центру науки (Краків) за № UMO-2018/28/T/HS3/00268 (Jeńcy i internowani ukraińscy z Galicji Wschodniej w polskich obozach w latach 1918–1921 / Полонені та інтерновані українці зі Східної Галичини у польських таборах у 1918–1921 рр.).

носин, які були обумовлені конфліктом 2-х тогочасних національних проєктів на завершальному етапі Першої світової війни. Сьогодні вже підготовлено чимало серйозних досліджень, в яких детально висвітлена ця проблема², однак досі існує потреба розширення історичного контексту на основі включення до наукового обігу нових джерел. Саме нова візія перебування галицьких українців у польських таборах для інтернованих осіб може значною мірою змінити усталені інтерпретаційні парадигми. З цієї широкої теми в польських та українських архівах зберігається чимало невідомих та оригінальних історико-джерельних матеріалів.

Нижче вперше наводяться спогади Гната Єрмиловича Порохівського (1888–1952), військового діяча, полковника Армії УНР, що залишив помітний слід в українській національно-визвольній боротьбі 1917–1921 рр. Його записки стосуються часів перебування автора у полоні в таборах Домб'є та Ланцут на території II Речі Посполитої.

Відомо, що Г. Порохівський почав свою військову кар'єру як офіцер Російської імператорської армії. Після Лютневої революції 1917 р. він перейшов на українську військову службу, долучившись у такий спосіб до розвитку національного руху в Україні. У 1917–1919 рр. командував різними українськими військовими частинами, зокрема, в період антигетьманського повстання знаходився в Острозі на Волині як начальник штабу військ під командуванням отамана Сумчука³. Від 22 січня 1919 р. Г. Порохівський командував Володимир-Волинською групою (пізніше – 18-та піхотна дивізія) Дієвої Армії УНР, яка воювала на Волинському фронті проти Війська Польського. 2 березня 1919 р. із цією групою він потрапив у полон до поляків, в якому перебував кілька місяців – до грудня 1919 р. Згодом полковник повернувся до лав Армії УНР, долучившись до формування 6-ї запасової стрілецької бригади у бувшому таборі в фортеці Брест-Литовськ⁴. У складі цієї частини Г. Порохівський взяв участь у наступі польських і українських військ на Київ, а потім був призначений комендантом Бердичева⁵. Пізніше вступив у командування 2-ю бригадою 1-ї кулеметної дивізії, з якою після невдачі в боях із більшовиками 11 листопада 1920 р.

² Серед них варто виділити праці відомого українського дослідника І. Срібняка, див.: *Срібняк І.* Українська Tuchola, Київ-Париж: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра, 2016; *Sribniak I.* Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Aleksandrów. Warszawa-Paryż: Międzynarodowy konsorcium naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, 2018; *Sribniak I.* Encyklopedia jeniectwa: ukraiński Łańcut. Warszawa-Paryż: Międzynarodowy konsorcium naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, 2018.

³ *Порохівський Г.* Пам'ятна ніч у повстанчому штабі // Літопис Червоної Калини. 1936. № 1. С. 7.

⁴ Там само. С. 7.

⁵ Там само. С. 150.

перейшов румунський кордон і був там інтернований у таборах Брашов, Орадя-Маре та Фегераш⁶. Як вищий офіцер, обійняв там командування всіма українськими полоненими, виконуючи цю функцію до 1923 р., себто до моменту ліквідації таборів. Г. Порохівський залишився одним із провідних діячів української військової еміграції в міжвоєнній Румунії. У 1945 р. український полковник був заарештований органами радянської держбезпеки й вивезений до концтабору у Мордовії, де й помер у 1952 р.

* * *

Г. Порохівський був взятий в полон у березні 1919 р., хоча в спогадах про це немає ніякої інформації. У Домб'є він перебував до осені 1919 р., коли всіх наддніпрянців було сконцентровано у Ланцуті, згодом виїхав, щоб знову долучитися до Дієвої Армії УНР на фронті. З причини її переходу на польську територію змушений був повернутися і в грудні 1919 р. опинився у Львові.

Своє перебування у польських таборах для інтернованих осіб Г. Порохівський описав у спогадах. Оригінал спогадів зберігається у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (Ф. 309, оп. 1, спр. 1780 «Наукове Товариство імені Шевченка»). Документ має форму машинопису обсягом 16 арк. Декілька слів із тексту були викреслені Г. Порохівським та дописані нові. Після основного тексту є також додаток, який складається з 12-ти фотографій, зроблених 1919 р. у таборах Домб'є й Ланцут. У цій археографічній розвідці вони не публікуються.

Обставини написання спогадів відомі тільки частково. У листі до Федора Стефановича (ймовірно, видавця або редактора календаря) Г. Порохівський вказував, що спочатку планував опублікувати їх у «Календарі для всіх». Припускаємо, що через військові дії 1939 р. вони так і не були опубліковані. Очевидно, що полковник написав їх у 1938 р. або в першій половині 1939 р., коли мешкав у Бухаресті (Румунія).

Табір Домб'є, який знаходився біля м. Краків, був одним із найбільших таборів у Польщі. Початково він був організований австро-угорською військовою владою у 1915 р. Перебували там полонені з лав російської, італійської, румунської та сербської армій. На початку листопада 1918 р. табір перейшов під юрисдикцію поляків. Там розміщувався збірний пункт для тих, хто повертався на батьківщину, але після вибуху польсько-української війни було прийнято рішення організувати новий табір для полонених та інтернованих осіб⁷. Перші

⁶ Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921–1924 рр.). Київ-Філадельфія: Видавництво ім. Олени Теліги, 1997. С. 28–29; *Порохівський Г.* Українська військова еміграція в Румунії // Табор. 1931. Ч. 11. С. 78.

⁷ *Bogusz R.* Obóz dla jeńców i internowanych w Krakowie Dąbiu. Zarys historii // Rocznik Krakowski. Kraków, 2001. T. LXVII. S. 111.

в'язні прибули туди 18 листопада 1918 р. Були це переважно українці з Перемишля. У 1918–1919 рр. у ньому перебували галицькі українці (переважно цивільних професій, у т. ч. багато представників інтелігенції). У 1920 р. декілька місяців там перебували білогвардійські частини генерала Миколи Бредова (1873–1945 рр.), а з серпня 1920 р. – в основному більшовики. В 1918–1921 рр. у Домб'є утримувалися також чехи, угорці, литовці, білоруси, росіяни, євреї та польські комуністи. Табір був розміщений за тодішньою міською межею Кракова в артилерійських казармах. Умови перебування були сприятливішими, аніж в інших таборах у Польщі, тому там утримували інтелігенцію.

Табір у м. Ланцут також був організований в період Першої світової війни та після 1918 р. перейшов до польських рук. У травні 1919 р. там з'явилися перші військовополонені – з лав Армії УНР. Ланцут був головним місцем концентрації цих вояків у 1919 р. З початку 1920 р. табір був реорганізований у збірний центр Армії УНР, де протягом 1920 р. формувалися нові українські частини. З кінця 1920 р. повторно були там інтерновані частини Армії УНР та український університет, перенесений з Кам'янця-Подільського. Після виїзду останніх частин табір був ліквідований у травні 1921 р.

Про обставини перебування у таборі Домб'є 1918 р. і 1919 р. залишилося кілька спогадів колишніх його в'язнів⁸. Однак, спогади Г. Порохівського є досить цінним джерелом, в якому представлено та описано повсякденне й культурне життя таборян, подано раніше невідому інформацію про різноманітні аспекти табірної побуту. У першій частині автор описує режим табору в Домб'є, що багато у чому відповідає дійсності. У квітні 1919 р., коли комендантом було призначено суддю у відставці, капітана Болеслава Кроковського (1875–?), встановився більш жорсткий розпорядок. Вступивши до лав польської армії і посівши посаду коменданта, Б. Кроковський доклав усіх зусиль, щоб унеможливити втечі полонених із табору⁹. Влітку 1919 р. режим був дещо пом'якшений у зв'язку з закінченням війни у Східній Галичині і не було потреби тримати під пильним контролем ув'язнених українців. Г. Порохівський описав також особливості харчування та санітарні умови. Він свідчить, що харчування в таборі було досить погане, але заради об'єктивності варто додати, що інтелігенція мала власну кухню (могло їх бути більше, ніж одна), де за кілька крон можна було дістати обід¹⁰. Полковник не був винятком серед тих, хто згадував про нестачу хліба. Взагалі, це була одна з найнагальніших проблем у Кракові та

⁸ Див: *Столецький В.* (Гнатів Ярослав) Терновий вінок із Домб'є // Дзвін. Львів, 1990. № 4. С. 75–81.

⁹ Archiwum Narodowe w Krakowie. Zespół 442. Jednostka 13711. К. 24–25.

¹⁰ *Тарнавський М.* Спогади. Львів: Червона Калина, 2008. С. 35–36.

цілій Польщі. Відомо, що інколи ув'язненим давали цвібак¹¹ або американські сухарики. Г. Порохівський вирізняв санітарні умови утримання представників інтелігенції від селян та вояків УГА і Армії УНР. Згідно з договором між Польщею і ЗУНР від 1 лютого 1919 р., офіцери були відокремлені від звичайних солдатів¹². З цієї причини Г. Порохівський лише раз відвідав своїх вояків. Він підкреслював, що представники інтелігенції мали набагато кращі й чистіші помешкання.

Цінність спогадів Г. Порохівського полягає ще й у тому, що в них досить детально змальовано освітнє та культурне життя інтернованих осіб у таборах. Ймовірно, це – їх найширший опис у первинних джерелах. Полковник висвітлює діяльність шкіл, військової організації, що мала легальний статус, хору і різних артистичних гуртків, які діяли у таборі в Домб'є. Г. Порохівський також називає імена провідників українського життя у таборі, серед яких: відомий історик, професор Кирило Студинський (1868–1941), який був двічі інтернований (у грудні 1918 р. та червні 1919 р.), знані діячі з Перемишля – адвокат д-р Володимир Загайкевич (1876–1949) та вчителька Ольга Ціпановська (1861–1941), львівський адвокат та політичний діяч д-р Володимир Бачинський (1880–1927) та багато інших. Автор також згадував про декількох греко-католицьких священників та отців-василіан із монастирів у Крехові та Жовкві, які були інтерновані Військом Польським у травні 1919 р. Записки Г. Порохівського містять оригінальні вірші, що емоційно передають моральний стан людини, яка знаходиться у таборі.

Друга частина, менша за обсягом, охоплює період від жовтня до грудня 1919 р., коли Г. Порохівський був перевезений до Ланцуту. Тамтешній табір знаходився недалеко від Жешова (Ряшів) і був призначений лише для офіцерів та солдатів Армії УНР, в якому вони знаходилися від весни 1919 р.¹³ Умови перебування у цьому місці порівняно з Домб'є були значно гіршими, стан будівель був зношений, постійно виникали проблеми з харчуванням. Проте, навіть у таких складних умовах проводилася культурно-освітня діяльність у рамках комітету полонених та управи Сірої дивізії¹⁴. Власне текст спогадів про цей табір набагато коротший. Це можна пояснити тим, що український військовик у цьому таборі провів менше часу. Його спогади закінчуються виїздом ешелону колишніх полонених в Україну та поверненням їх до Польщі після поразки Армії УНР у листопаді 1919 р. Тоді відбувся переїзд Г. Порохівського до Львова, де він мав зустріч із міністром вій-

¹¹ Цвібак – тісто з муки та яєць, що не містить жирів, мабуть, тому його готували в таборі.

¹² Wojskowe Biuro Historyczne. Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie, sygn. I.301.10.332. Умова від 1 лютого 1919 р.

¹³ Точна дата ще не встановлена істориками, але правдоподібно це було у кінці травня 1919 р.

¹⁴ *Stribniak I.* Encyklopedia jeniectwa: Ukraiński Łańcut... S. 9–10.

ськових справ Володимиром Сальським (1885–1940) та подав рапорт прем'єр-міністрові Андрію Лівницькому (1871–1953) і Головному Отаманові Армії УНР Симонові Петлюрі (1879–1926).

Під час археографічного опрацювання спогадів Г. Порохівського автор публікації орієнтувався на норми сучасної української мови, поза тим, стиль і написання окремих термінів та формулювання залишено без змін. Довідковий апарат містить коментарі та примітки.

Лист Г. Порохівського до Федора Стефановича¹

[Б. д.]

Високоповажний Федоре Стефановичу!

Нарешті зібрався закінчити таки свої [спогади]. Посилаю їх Вам на Вашу ласкаву оцінку. Як вони надаються для «Календаря для всіх», то прошу гарненько їх обробити, але так щоб все ж таки затримали дух та характер.

Думаю, що цензура може і не пропустити де чого, отже, в передбачені чого, надаю Вам право, так би мовити вступну частину скоротити, змягчити, але все ж таки так, щоб вона творила дійову уяву про те життя в таборах.

Пересилаю і дванадцять світлин. Використайте з них ті, що більше всього надаються до тексту, або взагалі уявляють інтерес...

Прошу передати мій щирий привіт В[ельмиповажній] Пані Дружині Вашій, Донечці та всім моїм добрим знайомим, а особливо панові Петренку².

З повагою, відданий Вам
Ваш [Гн. Порохівський]³.

[Спогади Г. Порохівського]

[1938, 1939]

ГНАТ ПОРОХІВСЬКИЙ⁴

ДОМБ'Є І ЛАНЦУТ

Березень-грудень 1919 року
(фрагменти з визвольних змагань)

І. Домб'є

Минуло двадцять років з того часу, як тисячі українських вояків з Армії Української Держави та велика кількість політичних діячів з Галичини перебували в Домб'є біля Кракова як полонені та інтерновані.

Не буду розписуватися тут довго про той режим під яким приходилося жити, якщо можна назвати життям полонених та інтернованим українцям

¹ Ймовірно, видавець або редактор «Календаря для всіх».

² Не вдалося ідентифікувати особу.

³ Власноручний підпис.

⁴ У правому куті згори є печатка: «Colonej K. Porochowskuy / Delea-
Vecke № 45 / BUCURESTI, IV»

у Домб'є. Він не був же таким суворим, а скоріше безалаберним. До суворого, але сталого режиму можна приспособитися, тоді як до режиму, що базується на добрій чи злій волі та настрої дотичних осіб, приспособитися в жодному разі не було можливим. Звідси дуже часті сутички полонених та інтернованих з польським персоналом табору. Ніхто не був гарантованим, і то з навіть самих поважних людей, як професори університету, адвокати, високі урядовці та старшини, від образ та навіть наглих побоїв свавільних солдатів. І ніде на таке протилюдське та протизаконне поступування не можна було знайти управи. Самі правила та розпорядки щодо розкладу дня, міста та часу прогулянок мінялися дуже часто. Цілими тижнями приходилося сидіти без права прогулянок. Думаю, що ні Уряд Польщі, ні навіть вище командування не можуть нести відповідальності за той режим. Він творився навіть не комендантом табору⁵, який міг бути просякнений самими кращими гуманітарними настроями та бажанням, а лише підстаршинами та солдатами, які просякнені ненавистю до українців, робили все від них належне, щоб витворити самі найтяжчі умови життя для полонених та інтернованих. Вони й були інспіраторами та докладчиками комендантові і звичайно все представляли йому в такому світлі, яке би справувало (виправдовувало – *В. В.*) їх зле відношення до українців, що знаходилися в таборі.

Харчування полонених і інтернованих було дуже зле. Як то зараз видно з різної військової літератури, ніде полоненим не було добре у питанні харчування. Скрізь вони виснажувалися, ходили як тіні і вмирили. Майже біля кожного табору полонених чи в Німеччині чи в Росії, чи то у Франції, тиснилися великі цвинтарі. В братські могили лягали передчасно люди, які в інших умовах харчування могли б жити довго. Отже, і Домб'є не робило винятку. Щодо старшин з галицької армії, то вони отримували невелику місячну платню, яка цілком ішла на їх сяке-таке харчування. Отже, їх ситуація у питанні харчування була терпима, інтерновані з Галичини отримували допомогу від своїх рідних та знайомих. Що ж торкається полонених вояків *наших* Армій та старшин з наддніпрянської армії, то ситуація їх була трагічна. Рано їм давали або суп, або каву, які майже лише по назві відмінялися (різнилися – *В. В.*) одна від другої, та маленьких куснів хліба, якщо такий був. Хліба часто бракувало. Часами отримували ми лише по три-чотири «цвібака» на цілий день. Думаю, що я вмер би там на тих таборових харчах, тим більше, що в силу контузій під час Великої війни мав шлунок хворий, але мені прийшли на допомогу старшини з Галицької Армії, що зробили постанову, щоб я харчувався в їх їдальні. Завжди був їм щиро за то вдячний, як і всім, тим українцям з Галичини, що в ті тяжкі для нас часи підтримували мене і всіх нас наддніпрянців морально та ставилися до нас як до рідних братів.

Санітарні умови були злі. Хворих не вивозили вчасно до шпиталів. Розміщення старшин та інтернованої інтелігенції було задовольняючим і трималися помешкання в чистоті. Вояки містилися у великих бараках. Лежали на голих нарах. За весь час перебування в Домб'є я лише раз побачив життя козаків в

⁵ Комендантами табору в Домб'є за весь період перебування там автора спогадів були: до кінця березня 1919 р. – поручник Ян Кайфаш, від квітня 1919 р. – капітан Болеслав Кроковський, а з 2 липня 1919 р. – підполковник Стефан Галлі.

бараках, коли отримав дозвіл відвідати хворого на тиф пан-отця Степана Решитило⁶ Пан-отці василіани інтерновані у великій кількості і вони містилися в бараках. Тоді я побачив картину життя наших вояків... Великий барак... Голі нари... Сотні і сотні обірваних, виснажених людей з глибоко впалими очима. Щодо режиму вояків, то він був дуже злий. Нізащо ні прощо їх били подияки⁷, знущалися над ними вдень і вночі...

Всі поляки, що належали до команди табору ставилися з нескритим презирством до всіх українців. Дивилися на нас як на людей нижчої раси. Всі ми були лише «гайдамаки», «псякрев» (собача кров – *В. В.*).

Отже, всі українці як інтерновані так і полоненні, знаходилися під великим моральним гнітом, у вічному психологічному напруженні та фізичному виснаженні. Неуспіхи нашого війська на фронтах кривавої боротьби вносили ще більше пригноблення та навівало розпач. Майбутнє Батьківщини та народу лякало. Той факт, що в часи кривавої боротьби приходилися нам сидіти в таборах без діла і бути лише свідками впертої боротьби, гнобив наш дух. Все наше життя там ішло у великому смутку, нервовому напруженні та духовому стражданню.

Все ж таки ті тяжкі умови фізичного і морального життя не убили нашого духа. Не зламали нас. В нас і в ті тяжкі часи жила лише одна думка використати час так, щоб в свій час з найбільшою користю спричинитися для добра свого народу.

Отже, вчитися. В умовах убивчого голодування полонені та інтерновані вчилися. Кожний вчився тому, чим думав озброїти себе для дальшої впертої боротьби та праці для народу. Вивчалися чужі мови. Поповнювалися фахові знання. Доповнювалися загальні знання. Сил для керування студіями було досить. Здається не існувало такої галузі науки, в якій не було б на Домб'є осіб гідних зайняти професорські кафедри. Др. В[олодимир] Старосольський⁸, др. В[олодимир] Загайкевич⁹, професор університету К[ирило] Студинський¹⁰,

⁶ Решитило Степан (1889–1950 рр.) – василіанин, рукоположений у 1914 р. Перебував у монастирі в с. Крехів (Жовківського повіту), де був інтернований разом із рештою отців. У 1930-х роках перебував у Львові та Дрогобичі, від 1946 р. мешкав у США.

⁷ Незрозуміле слово.

⁸ Старосольський Володимир (1878–1942) – відомий український політичний діяч, адвокат. У ранзі сотника УСС 2 листопада 1918 р. був взятий поляками в полон та перевезений до Домб'є. Двічі робилися спроби його обміну на польських інтелігентів, але йому вдалося залишити табір тільки у жовтні 1919 р., після чого він майже відразу був призначений віце-міністром закордонних справ в уряді І. Мазепи.

⁹ Загайкевич Володимир (1876–1949) – український політичний діяч, адвокат. У листопаді 1918 р. був в Українській Національній Раді у Перемишлі і захворів на тиф. 11 листопада був інтернований польським військом та перевезений до шпиталю, звідки його було відправлено до табору в Домб'є.

¹⁰ Студинський Кирило (1868–1941) – відомий український філолог, літературознавець, мовознавець, письменник. У грудні 1918 р. вперше був інтернований поляками, перебував у таборах у м. Баранові та Домб'є, в квітні 1919 р. був звільнений. Другий раз заарештований у червні 1919 р., також перевезений у Домб'є, де перебував до осені 1919 р.

інженер М[аксиміліян] Великопольський¹¹ інженер Р. Девицький¹² та інші стояли на чолі тих висококультурних сил, що вели духовний провід полонених та інтернованих тоді українців в Домб'є. Було в Домб'є багато і гімназійних професорів, як пп. О[лексій] Ярема¹³, І[зидор] Білінський¹⁴, В[асиль] Вербінець¹⁵, М. Галань¹⁶, В. Заньва¹⁷, А[ндрій] Сабат¹⁸, пані О[льга] Ципановська¹⁹ та інші. Були управителі ріжних шкіл. Лікарі. Народні вчителі. Крім названих осіб було ще багато інших, як п. Директор [Володимир] Охримович²⁰, п. Кость Целевич²¹, пан В. Трух²², Др. В[олодимир] Бачинський²³, Др. [Евген] Щуровський²⁴,

¹¹ Великопольський Максиміліан (1875–?) – інженер, був інтернований у Ляцкім 1 травня 1919 р., потрапив до м. Вадовіце, звідки був висланий до в'язниці у Вісничу, а до Домб'є прибув 24 липня 1919 р.

¹² Невстановлена особа.

¹³ Ярема Олексій (1855–1930) – професор української гімназії у Перемишлі. Був інтернований 11 листопада 1919 р. разом з іншими членами УНР, потрапив у Домб'є, звідки повернувся восени 1919 р.

¹⁴ Білінський Ісидор (1869–[1939–1941]) – директор Руської Щадниці у Перемишлі. Був інтернований 11 листопада 1919 р. разом з іншими членами УНР, потрапив у Домб'є, звідки повернувся восени 1919 р.

¹⁵ Вербінець Василь (1887–?) – учитель школи у Ярославі. Арештований 16 грудня 1918 р. в Ярославі; до Домб'є прибув 5 січня 1919 р.

¹⁶ Невстановлена особа.

¹⁷ Невстановлена особа.

¹⁸ Сабат Андрій (1880–?) – професор української гімназії у м. Перемишлі. Був інтернований 11 листопада 1919 р. разом з іншими членами УНР, прибув у Домб'є, звідки повернувся восени 1919 р.

¹⁹ Ципановська Ольга (1861–1941) – українська громадська діячка в м. Перемишлі. У грудні 1918 р. була заарештована польськими військовими властями та інтернована у Баранові, від березня 1919 р. перебувала в Домб'є.

²⁰ Охримович Володимир (1870–1931) – директор товариства «Дністер» у Львові. Арештований 7 червня 1919 р. у Львові та польською польовою жандармерією без з'ясування обставин відправлений до Домб'є (прибув 15 червня).

²¹ Целевич Кость (1878–?) – управляючий шестикласною школою у Сіняві Ярославського повіту, заарештований 10 січня 1919 р. там же. 12 січня прибув до Домб'є.

²² Трух Андрій Григорій, ЧСВВ (1894–1959) – український військовий та релігійний діяч. У 1914–1918 рр. перебував у лавах Легіону УСС. У 1918 р. потрапив у полон, перебував у в'язниці Бригідки та в таборі на Домб'є. Звільнений у 1920 р. 1 травня 1920 р. вступив до новіціату ОО. Василян у Крехові. Влітку 1933 р. від'їхав до Америки. Працював у США та Канаді, вмер у Грімсбі (Онтаріо).

²³ Бачинський Володимир (1880–1927) – політик та громадський діяч, адвокат. Арештований 11 грудня 1919 р. у Львові, від 17 грудня 1918 р. до 8 березня 1919 р. інтернований в Баранові, звідки перевезений до Домб'є (9 березня), де перебував до осені 1919 р.

²⁴ Щуровський Євген (1884–1969) – поручик УСС, адвокат, засновник Української вчительської семінарії у м. Винники. Був взятий у полон та перебував у Домб'є. Після 1945 р. – в еміграції.

п. К. Левицький²⁵, суддя О[лександр] Колодій²⁶ та багато пан-отців василіян²⁷, що мимо їх високої наукової кваліфікації творили велику моральну силу перед авторитетом яких слухняно склонялися всі. Це не був табір полонених вояків та інтернованих. Це був табір частини українського народу, де були представлені всі соціальні класи та галузі науки і фахів. Це на той час був український університет. Було кому та і було над ким працювати. Час не марнувався. Майже біля кожного громадянина з високою науковою кваліфікацією, або великим політичним та життєвим досвідом купчилися гуртки інтелігенції, [де] поповняли свої знання життя, [щоби] поширити свої політичні погляди, підготуватися в тому або іншому напрямкові для праці.

Проти волі кожного, доля кинула його в цю високу школу знання та духа, в якій він мусів стати або професором, або студентом, або лише учнем. В таборі були і такі, що майже в перший раз знайшли час ознайомитися детально з минулим нашого народу, його землями та правами на самостійне життя.

Я мав щастя потрапити в близьке оточення таких високоавторитетних осіб, як п[анове] др. В[олодимир] Старосольський, професор К[ирило] Студинський, др. В[олодимир] Бачинський, пан-отець Степан Решитило, др. [Володимир] Загайкевич, теолог В. Трух, др. [Евген] Щуровський, суддя [Олександр] Колодій, пані О[льга] Ціпановська та інші їм рівні. Кожний із них додавав мені чогось позитивного з засад політичного, національного та загального людського життя, що взяте вмісті дає мені сили йти вперто тяжким шляхом боротьби та життя.

Час від часу, коли на те давався дозвіл капризного таборового командування, улаштувалися виклади на теми історичного характеру. В тісніших старшинських гуртках студіювалася проблема дальшої збройної боротьби. Веліся розмови на політичні теми. Всі були так глибоко просякненні національними почуваннями, що суперечки на партійно-політичні теми майже не існували..

З організацій, що легально існували на Домб'є, пригадую собі такі:

1. Українська школа. Душою її була пані О[льга] Ціпановська. Школа мала на меті підготувати до матури тих юнаків та юначок, що в силу військових подій не скінчили середніх шкіл. При школі були і філії, де бажаними вивчалися окремі наукові предмети, як історія України, географія та таке подібне.

2. Військова організація. Мала на меті посилити військові знання пп. старшин. В голові організації стояла Управа. Комендантом організації був я. З діяльності цієї організації пригадую собі лише фізичні вправи старшин. Вправи ці не переводилися систематично. Все залежало від настрою табірної командування, яке або давало дозвіл на них, або ні. Найактивнішим в цій організації був поручник УСС В. Трух. Він попався в полон у Львові, заманений поляками як делегат нібито на переговори в справі полонених там вояків. До речі будь сказано і я попався в полон в час, коли було тимчасове завішення зброї (припинення військових дій – В. В.), що однак не помішало польськими відділам зробити на нас напад в Порицьку. Взагалі, як і в таборах, так і на

²⁵ Невстановлена особа.

²⁶ Колодій Олександр (1878–?) – суддя повітовий в м. Мостиска, інтернований 3 грудня 1918 р. у Перемишлі; на Домб'є – від 30 січня 1919 р.

²⁷ У Домб'є перебували 44 отця-василіана з монастирів у Жовкві та Крехові, котрі були інтерновані польською владою 21 та 22 травня 1919 р.

фронті поляки дивилися на нас українців як на таких, відносно яких можна не рахуватися з правилами джентльменства.

3. Хор полонених українців на Домб'є. Був мішаний хор. Часами виступав як лише мужський, а часами як жіночий. Був дуже гарний і не раз усолоджував життя полоненим. Хором керував пан С. Полуянів²⁸. Час від часу улаштував концерти. Збір з концертів призначався на допомогу цілі полоненим, на школу та таке подібне.

Концерти відбувалися у великому спеціальному баракові, побудованому для цієї мети ще за часів великої війни. На концерти допускалися і козаки, «мужва» як тоді ще говорили. Але і під час концертів контакт між старшинами та вояками не допускався.

Хор чудово виконував українські пісні. На концерті були присутні майже всі старшини та солдати поляки. Часами бували і «гості» поляки з міста Кракова.

На одному із концертів хор виконав з великим успіхом такої програм:

Частина I

Вкраїно Мати²⁹. Ой у полі³⁰. Зозуля³¹. Ой на горі василечки³². Задумала вража баба³³.

Частина II

Похорони стрільця³⁴. Ой сів пугач³⁵. Вечерня пісня³⁶. Ой ішов я вулицею³⁷ Дощик³⁸.

[к. 7] Частина III

Сон³⁹ /Стеценка/. Три соколи⁴⁰ /Кошиця/. Ой щоб то за ворон⁴¹. Метелиця⁴². На городі калинонька⁴³.

Як видно програм великий, але час і сили малися. Концерти та особливо підготовка до них вносили хоч деяку різноманітність в сумне та одноманітне життя полонених та інтернованих. Співи хору робили велике враження на вояків і освітлювали їм на деякий час їх тяжке життя. Впливали наші концерти

²⁸ Полуянів Семен (або Степан) – керівник хору полонених на Домб'є, ймовірно наддніпрянець.

²⁹ Ймовірно, «Вкраїно Мати, кат сконав» (К. Стеценко).

³⁰ Трудно сказати, що це за пісня.

³¹ «Закувала та сива зозуля» (муз. П. Ніщинського).

³² «Ой на горі василечки сходять» (укр. нар. пісня).

³³ «Задумала вража баба та й забагатіти» (укр. нар. пісня).

³⁴ Ймовірно, «Чуєш, брате мій» – стрілецька пісня на вірш Б. Лепкого «Журавлі», яку вважають народною (муз. Л. Лепкого).

³⁵ «Ой сів пугач на могилі» (укр. нар. пісня).

³⁶ Ймовірно, «Вечірня пісня» (К. Стеценко).

³⁷ «Ой, ішов я вулицею раз, раз» (укр. нар. пісня).

³⁸ «Дощик, дощик крапає дрібненько» (укр. нар. пісня).

³⁹ «Сон» (К. Стеценко).

⁴⁰ «Ой, летять, летять три соколи» (О. Кошиць).

⁴¹ «Ой що ж бо то та й за ворон» (укр. нар. пісня).

⁴² Ймовірно, «Вдоль по улице метелица метет» (рос. нар. пісня).

⁴³ «На городі калинонька» (укр. нар. пісня).

і на поляків: помічалось що на деякий час після концертів вони ставляться ліпше до нас.

Хор полонених українців на Домб'є співав і під час служби Божої. Були деякі нарікання, що він робить в цих церковних співах наголос трошки не так, як то вимагається українською мовою, але з часом він виправився. Пана Полуяніва бачив я потім в році здається 1930-му в Бухаресті. Він приїзжав з Болгарським хором «Морські Зговор» на концерти до Румунії.

Мало цей хор співав болгарських пісень: все ті ж українські, як «Взяв би я бандуру» та таке інше.

Гарна наша пісня і всі хотіли б її присвоїти. Хай. Це нам багато не завадить. Для нас вона останеться на віки рідною. На віки нашим світлим промінням. Будила вона у наших дідів і прадідів надії на краще минуле і у нас будить. Як ми його не діждемося, буде вона наша мила пісня будити надії у наших нащадків і прийде колись час коли вона вільно і нестримано залунає серед вільного народу на рідних, вільних землях...

4. Артистичний кружок «Муза» на Домб'є. В часи свого розвію мала 25 членів. Головою кружка був тепер покійний др. В. Бачинський. Режисерами пп. Трух та Пороховський. Ми чередувалися з ним. Так я поставив з успіхом «Дядю Ваню» Чехова в перекладі на українську мову, а він чудово провів «Медвідь» комедію Павла⁴⁴ Чехова. Не пригадую точно, але знаю, що було поставлено багато різних п'єс та комедій, як українських так і перекладних. На сцені мали успіх, пп. Трух, Кочмарський⁴⁵, сотник Петрівський⁴⁶, поручник Підгурський⁴⁷ та пані Баранівська⁴⁸, Шеліхівська⁴⁹, Шварцбург⁵⁰ та інші.

5. Струнний оркестр. Було біля десятка гарних музикантів. Вони давали концерти музичного характеру. Потім об'єднавшись з деякими найліпшими сольними співаками утворили так би мовити маленьку оперну трупу, яка спромоглася поставити і то з великим успіхом «Наталку Полтавку». Партитуру до цієї оперети розписав «на пам'ять» один старшина галичанин. Він же і керував оркестром. До успіху цієї музикальної п'єси багато спричинився пан Іван Сокіл⁵¹ з Києва, що виступав в ролі Петра що на Україні. Мав чудовий голос і добру школу. Роллю Наталки при першій постановці виконала з успіхом сестра-жалібниця Лариса Шварцбург. Терпилиху грала одна пані з Галичини. Прізвище забув. Возного – сотник Петрівський.

«Муза» поставили п'єсу «На першій гулянці», де вже прийняв участь фаховий артиста Хлібороб⁵² з Києва, що на Україні, грав в трупі Прохоровича⁵³.

⁴⁴ Помилково, потрібно – Антона.

⁴⁵ Невстановлена особа.

⁴⁶ Невстановлена особа.

⁴⁷ Невстановлена особа.

⁴⁸ Баранівська Олена (1895–?) – народна учителька з Васчини повіту Володава, інтернована 9 лютого 1919 р. у Брест-Литовську.

⁴⁹ Невстановлена особа.

⁵⁰ Шварцбург Лариса.

⁵¹ Сокіл Іван – художник з Києва, мешкав на вул. Велика Підвальна, 34-10.

⁵² Невстановлена особа.

⁵³ Прохорович Павло (1871–після 1925) – український драматичний актор, драматург і театральний діяч.

6. Другий драматичний кружок на Домб'є. Як видно, лаври «Музи» не давали спокою іншим драматичними силам що не ввійшли в нього, а тому заложився і ще один гурток. Режисером був п. Черняхівський⁵⁴. Заступником пан-отець Йосиф Нечаївський⁵⁵. До кружка належали пп. Юхим Фолушак⁵⁶, Пилип Данченко⁵⁷, Петро Олександрів⁵⁸ та інші.

Зробив і він декілька вистав. Не пригадую, які саме п'єси він ставив, але думаю, що і цей кружок мав успіх.

7. Гурток малярів. Штука малярства була досить поширена на Домб'є. Писали картини, шаржі, карикатури. В голові (на чолі – В. В.) Гуртка був пан Лев Гедзь⁵⁹, що в свій час багато працював в галузі штуки серед УСС. Він був тяжко поранений в боях під Львовом, але після багатьох операцій опинився в Домб'є і працював серед полонених та інтернованих. Під його керуванням знаходилася школа малярства. Думаю, що у пана Гедзя є велика збірка картин з таборового життя та типів.

8. Гурток письменників. До такого належали пп. Іван Крековець⁶⁰, пан отець Михайло Дороцький⁶¹ (як що я не помилився), п. Семигородський⁶², Яків Сокіл⁶³, М. Радчут⁶⁴ та багато інших.

Видавався від руки і таборовий журнал. Навіть не пригадую...

Писали все на теми туги за волею та Батьківщиною. Звичайно, що ці твори таборової музи не побачили світа зі сторінок преси. Деякі з них у мене збереглися. Не так з поваги до їх літературної вартості, як з глибокої поваги до тих, що їх творили в муках таборового життя, в болю і суму за народ та Батьківщину, наведу деякі з них.

Наддніпрянцеві.

«Чи ми разом будемо жити,
«Чи нас судьба розжене,
«Ми думкою одною будемо жити,

⁵⁴ Невстановлена особа.

⁵⁵ Невстановлена особа.

⁵⁶ Невстановлена особа.

⁵⁷ Невстановлена особа.

⁵⁸ Невстановлена особа.

⁵⁹ Гець Лев (Леон) (1896–1971) – відомий український художник. У роки Першої світової війни перебував у лавах УСС, створив цикл малюнків. 2 листопада 1918 р. потрапив у полон у Львові, потім перебував у шпиталі та згодом перевезений у Домб'є. Там створив серію рисунків із життя табору під назвою «Домб'є 1918–1919». Після війни студював у Краківській академії мистецтв, яку закінчив у 1924 р. Після Другої світової війни в Кракові став професором зазначеної академії.

⁶⁰ Невстановлена особа.

⁶¹ Дороцький Михайло, о. (1881–1953) – парох в с. Злоцьке, декан мушінський. Арештований 10 січня 1919 р. у Злоцьку, у Домб'є прибув 12 січня. Звільнений з табору 10 квітня 1919 р.

⁶² Невстановлена особа.

⁶³ Невстановлена особа.

⁶⁴ Невстановлена особа.

«Про те що нам всім дороге,
«У нас думка лише одна:
«Україна могутча, вільна!
І. К. /повіт Яворів/

Україні

«Ти будеш жити, Моя Україно,
«Бо маєш діток для лихої години...
«Діток тривких і непохитних,
«До самої смерті Тобі вірних...
І. К. /з Холмщини/

Г. П-му

«Як що ТИ на волю, Отамане, вийдеш,
Всіх кого любиш побачиш обіймеш,
Не забудь Ти дружині і дітям моїм привіт передати,
За для самого, що є на світі святого,
Ніжного, чистого і нам дорогого,
Дай Ти про мене їм знати.
Ти їм скажи, що живий я й здоровий,
Що більше не шукаю я долі другої,
Що Божій віддався я Волі Святої,
Скажи їм, Отамане, благаю Тебе,
Що їх не прошу любить мене
Бо чує серце, що і без того мене пам'ятають,
І образ мій в серці своєму ніжному ховають...
Хай люблять Україну понад все
Скажи їм, Отамане, поправді,
Як тяжко було мені в неволі
Розлука гірка, неволя страшна...
Що не помер я ще і надію маю.
Може на Вкраїні я що побуваю..
Може до серця діток пригорну
І знов приголублю дружину мою
Вітай від мене їх щиро, Отамане, Друже,
Нехай виглядають що хвилі мене
Скажи, що сумую я дуже,
Передай, не забудь, прохаю Тебе.

С.

Г. П-му

І Ти страдаєш на чужині..
А може будеш і в тюрмі
Чи може ми й загинемо
В тяжкий неволі в полоні?
Не вірю. Ні.

Ще ми всі діждемося
Другої кращої пори
І на Україну вернемося
При світі нової зори.

Сотник М. Р. /з Волині/

Чужинцеві

Як хочеш Ти знати
У кого серце болить
В темряву заглянь Ти неволі
Тяжко і в Тебе воно заболить
За людські насчасні долі.

Я. С. /З Києва/

Так жили і так працювали. Злилися всі як брати. Але стала надходити осінь. Повіяло вмісті з холодними вітрами і іншими настроями. Стали появлятися в Домб'є нові групи українців, але вже не полонених, навіть не інтернованих, а тих, що відступили на терен Польщі під натиском більшовиків і Польща дала їм притулок, вже зовсім на інших підставах, ніж то тримали нас. Правда все це були в більшості з тилів Української Армії.

Вони зразу ж внесли деяке політиканство. Між ними та Галичанами віяла холодність. Відчувалося, що між Отаманом Петлюрою та Польщею дійде до згоди. Це зносило непокій та може навіть і озлоблення серед старшин та галицької інтелігенції. Таборове командування начало робити різницю між Галичанами та Наддніпрянцями. Нас зовсім виділили з їх осередку, улаштувавши в бараках. Праця і наука скінчилася. Правда і деякі з Галичан були звільнені з табору. Життя ставало все гірше та гірше. Нарешті, в один сонячний день місяця жовтня ми наддніпрянці з сумом розпрощалися з побратимами неволі на Домб'є і поїхали під багнетами до Ланцуту.

II. Ланцут

Хто з тих, що був на Домб'є, хоче знати, що таке Ланцут, хай уявить собі в десять разів щось гірше. Він не помилиться. Домб'є все ж таки по своєму зовнішньому вигляді нагадувало щось європейське. Там були і бараки, і гарні маленькі будиночки, дерева і висипані піском доріжки. Навіть квіти. В Ланцуті ми застали дві групи бараків, кожна зокрема обнесена декількома рядами високого колючого дроту.

«Верхні» і «нижні» бараки. Бараки «А» і бараки «Б». При нижніх бараках були помешкання адміністрації табору, але вони були відділені від решти бараків трьома рядами колючого дроту. Самі ворота усилювалися теж і вони декількома рядами колючого дроту. Цілий лабіринт дроту між яким тяжко пробратися навіть тоді, коли маєш дозвіл перейти з верхніх бараків до нижніх.

Вітер, дощ, болото. Бараки з голими нарами. Нари і декілька [верхів⁶⁵]. Люде містяться покотом. З верхніх нар падають паразити. Режим може трошки м'якший ніж в Домб'є, але теж безалаберний. Пригадую собі, що раз в наш старшинський барак, де нас може було тоді вже більше як півтора сотні,

⁶⁵ Дописано Г. Порохівським над скресленим виразом «рядів».

вскакує молодий польський підстаршина: «Проше встаць». Всі встали... Хто як міг... «Проше сядаць».. Всі сили. «Проше встаць». Знов встали. «Проше сядаць». І так декілька разів. Нарешті всі затіжались⁶⁶ і він вискочив з бараку. Понесли за це якусь вже не пригадую кару...

Харчування ще гірше, ніж в Домб'є. Голод настоящий... Всі хто що мав розпродували: чоботи, мундири, шинелі.. І все на хліб. Всі стали такі голі, що навіть на двір не мають в чому вийти. А на дворі рання сувора зима. Розпука. Дров мало, а вітер і сніг продуває скрізь бараки. Пішла пошість. Я спасався тим, що маючи дуже добрий овечий кожух, вибрав собі місце на нарах біля самого розбитого вікна. Спав не роздягаючись і коли ранком вставав сніг лежав на мені. Тут немає жодного перебільшення. І в ці часи я мав підтримку галичан, тих що вже вийшли «на волю». Вони надіслали мені білизни. Раз чи два прислали пакунки з їжею, але то було ні для чого, тому що я не міг їсти сам під поглядами виголоднілих людей, своїх побратимців, а тому як що і отримав то зараз же роздавав своїм сусідам та приятелям, а приятелі були у мене всі. Отже, в Ланцуті голодував так як і всі, але нічого не продав, вирішивши вмерти ліпше, ніж сидіти напівголим на нарах. Мало того, маючи перед поляками деякий престиж, як був комендант Володимиро-Волинського оперативного фронту, полковник та ще з прізвищем що кінчається на «-ський» я зберігав цей престиж, щоб бути в допомозі нашим людям. Хай ті, що були зі мною тоді в Ланцуті пригадають скільки я, в самих різноманітних випадках, брав під свій захист наших старшин та козаків. В ті часи наші організації в Ланцуті були такі:

«Комітет військово-полонених в Ланцуті». Цей комітет був обраним. В складі його весь час були:

Голова Комітету полонених і інтернованих українців в Ланцуті Отаман [Ілля] Золотницький⁶⁷, Голова Вищого військового суду Української Народної Республіки.

Заступник Голови Полковник Гнат Порохівський

Члени:

Леонід Ган⁶⁸. Невільник. Член У.П.С.Р. (Борітеся-поборете). Так він вписався в список складу Комітету. Вмер на тиф у Львові в 1919 році в місяці грудні.

Хорунжий Кочержинський⁶⁹

І. Чорнодубравський⁷⁰

Значковий Назаркевич Гр⁷¹.

Скарбник Василь Дідоренко⁷²

⁶⁶ Незрозуміле слово.

⁶⁷ Золотницький Ілля (1870–1930) – полковник Армії УНР, військовий суддя. 3 квітня 1918 р. перейшов на службу до армії Української Держави. Пізніше був головою Вищого Військового Суду, з 16 червня 1920 р. – товариш міністра юстиції. До 1921 р. мешкав у Варшаві.

⁶⁸ Невстановлена особа.

⁶⁹ Невстановлена особа.

⁷⁰ Невстановлена особа.

⁷¹ Невстановлена особа.

⁷² Невстановлена особа.

Найбільше праці припало звичайно Голові та його заступникові. Пан Золотницький (зараз і він покійний) мав функції щодо зносин з комендатурою табору відносно харчування, дров та таке інше. На мене впав обов'язок слідкувати за порядком між полоненими та інтернованими, полагоджувати непорозуміння між полоненими та поляками. Праці та турбо (турботи – *В. В.*) було багато.

Всі полоненні та інтерновані мали організацію лише по «бараках». Менші підрозділи були «нари». Виняток творила лише Сіра дивізія. Вона затримувала свою організацію внутрішню, а щодо загального життя то входила під турботи Комітету.

Остатки цієї дивізії робили дуже гарне враження в таборі. Були ліпше вдягнені та більше дисципліновані, ніж інші полонені, що належали до самих різноманітних частин. Кількість полонених та інтернованих була велика.

В ті часи Сіра дивізія керувалася Управою. Пригадую в Управі сотника Букшованного⁷³. Управа дивізії працювала над утворенням української енциклопедії, переводила навчання української мови, улаштовувала різні виклади, збирала матеріали щодо історії дивізії, улаштовувала на різні теми бесіди.

Взагалі, Управа Сірої дивізії робила все можливе в тих умовах, щоб зайняти чимсь доцільним [для] вигодованих людей та підтримати їх дух. Управа дивізії робила перереєстрацію дивізії, вписуючи нових, що висловлювали бажання вступити в її лави. З приємністю і гордістю мушу сказати, що бойова управа Сірої дивізії і мене прийняла в склад дивізії.

Здається, що між командуванням цієї дивізії та бойовою управою були якісь розходження на ґрунті минулих бойових подій дивізії, але це трималося в секреті.

Крім цієї діяльності Управі Сірих, улаштовувалися виклади на різні теми фахового характеру. Так пан Козубський⁷⁴, агроном по професії, читав виклади щодо плекання кроликів, щодо розведення кіз, плекання коней, корів.

В якості заступника Голови Комітету я поселився в нижніх бараках, де займав одну кімнату вмісті з фотографом Польовим⁷⁵.

Не дивлячись на те, що ми мали при одному з бараків окрему кімнату, ми, як і всі мусіли всіма силами боротися проти паразитів. Пан Польовий мав залізо до гладження (праску для прасування речей – *В. В.*), і ми весь наш вільний час прасували гарячим залізом все що тільки можна було: ковдри, простирадла, білизну. Гасом мастили підлогу. Одним словом, боролися проти паразитів не на життя, а на смерть... Це зараз може кому виглядає смішним, але треба зрозуміти, що в кожному паразиті нас атакував тиф.

Отже, голодування, боротьба з паразитами, боротьба проти холоду, бодота, турботи про полонених, захист їх, така була праця комітету. Знаходжу в своїх замітках і таку організацію:

«Головна Українська Рада в Таборі Ланцут»

⁷³ Букшований Микола Федорович – військовий і громадський діяч, хорунжий 4-го полку Сірої дивізії Армії УНР. У 1920 р. перебував у складі Української військової місії в Польщі.

⁷⁴ Ймовірно, Юрко Козубський, згадуваний нижче Г. Порохівським.

⁷⁵ Невстановлена особа.

Здається, що і Комітет і Рада існували в один і той час, маючи свої функції. В склад Головної Ради входили:

Голова Іван Руденко⁷⁶,
Товариш Голови Гнат Пороховський,
Члени: Юрко Козубський,
Скарбник Іван Тесля⁷⁷,
Секретар С. Дірева⁷⁸.

Морози побільшувалися. Люди не могли виходити навіть до кухонь, а тому казани зі стравою приносилися майже до дверей бараків. Життя було страшне, розпучливе, але вже появилася деякі проміння надії: говорили, що нас всіх відправлять на Україну.

Так воно в коротці і сталося.

Спочатку відправили один ешелон на Підволочиськ. В голові ешелону була, наскільки собі пригадую Бойова управа Сірих, потім керування ешелонном перейняв Полковник Микола Пилипенко⁷⁹.

Як ми завидували тим, що від'їжджали. Вони були все ж таки вдягнені. Ті що оставалися були майже голі, а особливо всі були босі.

Через декілька днів відправили і другий ешелон. Комендантом був я. Але що це було за військо. Обірвані, босі. Хто обгорнув ноги ганчірками, хто лише соломою. Щоб ми не померли, у вагони було дано досить соломи. Взагалі в останні дні відношення до нас поляків змінювалися, та і харчування було краще, щоб надати людям сили. Наш ешелон було направлено на Шепетівку.

Від Ланцуту в дорозі, де тільки проходив наш ешелон, нам допомагали чим могли Галичани. Так в Перемишлі, Допомоговий комітет⁸⁰, в якому активну роль відігравала тоді вже вільна пані Ольга Ціпановська; дав трохи одягу, білизни. Пані виносили на станцію їжу, конфітюру, частували полонених чаєм. Це було дуже зворушливо, а особливо тому, що вже в той час говорили, що Уряд УНР пішов на згоду з Польщею, відмовившись від Галичини.

Оказали нам допомогу і у Львові.

Ми їхали на Україну з самими гарячими почуттями, але не прийшлося тоді доїхати. Коли прибули у Шепетівку то там вже були більшовики. Ми думали, що нам вдасться пройти на Україну в простір між Денікінцями та більшовиками, але Денікінці вже відійшли далеко на південь і більшовики обсадили фронт проти Польщі.

Що було робити з тисячкою виголоднілого, обіраного народу? Польське командування пропонувало: або вертатися в табір або розійтися людям по Во-

⁷⁶ Невстановлена особа.

⁷⁷ Невстановлена особа.

⁷⁸ Невстановлена особа.

⁷⁹ Пилипенко Микола (1883–?) – полковник Армії УНР. З весни 1918 р. – в 1-му козацько-стрілецькому полку (Сірожупанники); в квітні 1919 р. – начальник штабу 2-ої Сірожупанної Дивізії, з котрою 16 травня 1919 р. попав у польський полон. В 1920 р. – на командних становиськах в Армії УНР.

⁸⁰ У той час в Перемишлі існувала Українська Самаритянська Поміч, головою котрої був Роман Гамчикевич. Вона займалася наданням допомоги полоненим та інтернованим особам у таборі в Пікуличах.

лині. У табір ніхто не хотів вертати, бо вже довідалися, що частини, що прийшли з України, принесли в ті табори страшну пошість тифу. Вояки прагнули бути вільними. Отже, на одній із станцій було дано воякам волю розійтися по Волині та чекати наказу про нову збірку, бо вже ходили вперті чути про те, що весною знов почнеться наступ на Україну.

Наступ дійсно відбувся, але не знаю, чи всі ті, що тоді їхали в ешелоні прийняли в ньому участь. Знаю, що багато з них повмирали в ту зиму на тиф в Луцьку та інших містах Волині.

В супроводі декількох старшин я вернувся до Львова.

Улаштував справу побуту там і поїхав до Варшави, де дав звіт про долю полонених та ешелону Панові Військовому Міністрові, тоді Полковникові В. Сальському⁸¹. Потім був прийнятий в цій же самій справі Головою Ради Міністрів паном Андрієм Ливицьким та Паном Головним Отаманом С. Петлюрою.

Отримав від Військового Міністра уповноваження перебувати у Львові, куди і вернувся, і де і перебував до квітня 1920 року, коли отримав наказ відправитися до Берестя Литовського,⁸² де формувалися частини для нової війни проти Московщини.

Прошло двадцять років з того часу. Багато з тих, що тоді страждали у Домб'є та в Ланцуті вже на віки відійшли від нас. Одні вмерли від тифу, другі від виснаження, треті полягли в дальшій боротьбі за Батьківщину. Ті що пережили – розкидані по світі несуть тяжкий хрест емігрантів. Що ж, така наша доля. Віримо, що всіх таки колись вона стане ліпшою для Українського народу. Цією вірою живемо і передамо її нашим нащадкам. Люде гинуть, вмирають, народ ніколи!

REFERENCES

1. Bogusz, R. (2001). Obóz dla jeńców i internowanych w Krakowie Dąbiu. Zarys historii. *Rocznik Krakowski*, LXVII, 111 – 114. [in Polish]
2. Porohivskyi, H. (1935). Materialy do istorii 2-oi Kulemetnoii bryhady. *Za Derzhavnist*, 1, 135–164. [in Ukrainian].
3. Porohivskyi, H. (1936). Pamyatna nich' u povstanskomu shtabi. *Lytopys Chervonoi Kalyny*, 1, 7-10. [in Ukrainian].
4. Porohivskyi, H. (1931). Ukrainska vijskova emihracia v Rumunii. *Tabor*, 11, 76-86. [in Ukrainian].
5. Sribniak, I. (1997). *Obezbroena, ale neskorena: internovana armii UNR u taborach Polshchy i Rumunii (1921–1924 rr.)*. Kyiv-Filadelfia: Vidavnictvo im. Oleny Telihiy. [in Ukrainian].
6. Sribniak, I. (2016). *Ukraińska Tuchola*. Kyiv-Parizh: Mizhnarodnyj naukovo-osvitnij tsentr imeni Luciena Fevra. [in Ukrainian].
7. Sribniak, I. (2018). *Ukraiński Aleksandrów*, Warszawa–Paryż: Wydawnictwo Centrum naukowo-wydawnicze im. O. Pritsaka. [in Ukrainian].

⁸¹ Сальський Володимир (1885–1940 рр.) – український військовий діяч, вищий офіцер Армії УНР, наприкінці 1919 р. був міністром військових справ УНР.

⁸² У фортеці в Бресті від початку 1920 р. формувалася 6-та Січова Стрілецька Дивізія Армії УНР.

8. Sribniak, I. (2018). *Ukraiński Łańcut*, Warszawa–Paryż, Wydawnictwo Centrum naukowo-wydawnicze im. O. Pritsaka. [in Ukrainian].
9. Stoletskyj, V. (Hnativ Yaroslav) (1990). Ternovyi vinok iz Dombi, *Dzvin*, 4, 75-81. [in Ukrainian].
10. Tarnavskyi, M. (2008). Spohady, Lviv: Chervona Kalyna. [in Ukrainian].

Wiktor Wenglewicz,

Doctoral Student of the Institute of History,

Jagiellonian University in Krakow (Poland)

ORCID: : <https://orcid.org/0000-0001-9848-168X>

MEMOIRS OF COLONEL HNAT POROKHIVSKY ABOUT THE CAMPS OF UKRAINIAN INTERNED SOLDIERS IN DĄBIE AND ŁAŃCUT (POLAND, 1919)

Abstract. The purpose of the study is to introduce into scientific circulation the memoirs of Colonel of the Army of the Ukrainian People's Republic Hnat Porokhivsky, which concerned his stay in Polish prisoner of war camps in Dąbie and Łańcut on the territory of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth in 1919. **Methodology.** This article is archeographic, so it is based on the basic principles of publishing sources. **Scientific novelty.** There is still no scientific monograph on the Dąbie camp near Krakow, and there are not enough scientific articles on the subject, so our ideas about the specifics of the camp are still fragmentary. There are already a number of works about the Łańcut camp, but the circumstances of the stay of Ukrainian prisoners in 1919 were not sufficiently covered. **Conclusions.** The memoirs provide important information about everyday life in both camps of Ukrainian soldiers, officers, and intellectuals. The situation in these camps for prisoners and civilian internees was quite difficult, given both the unsatisfactory nature of their food and supplies, and the unfavorable treatment of the camp authorities. Nevertheless, even in such unfavorable conditions, Ukrainians managed to organize a wide and varied cultural work in the Dąbie camp. Living conditions in Camp Łańcut in 1919 were even more difficult than in Dąbie, but Ukrainians also organized themselves there, which helped them to overcome the difficulties of the camp's daily life.

Key words: captured Ukrainian soldiers; Army of the Ukrainian People's Republic; UGA; interned; camp; Dąbie; Łańcut; Poland.